

Colecția Viața în Hristos.

Seria Mărgăritare

4

**Simeon, Mitropolitul Evhaitelor
Ioan Pustnicul
Vasile Maleinos**

EPISTOLE ASCETICE

Traducere din limba greacă veche

LAURA ENACHE

Ediție îngrijită, introducere și note

Pr. DRAGOȘ BAHRIM

Carte tipărită cu binecuvântarea

Înaltpreasfințitului

TEOFAN

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA

Iași, 2014

Introducere

Volumul de față cuprinde traducerea românească a trei scurte opere ale spiritualității bizantine, destul de apropiate ca proveniență, gen literar și conținut. Este vorba de epistole ascetice, scrise de trei autori diferiți, membri sau apropiați ai cercurilor înalților prelați bizantini de la sfârșitul secolului al X-lea și începutul secolului al XI-lea¹, cu scopul de a organiza viața duhovnicească a destinatarilor lor, persoane sau comunități. Apropierea celor trei piese ne-a fost inspirată de publicarea lor alăturată în monumentală culegere de texte ascetice, *Mistici Bizantini*, publicată de Antonio Rigo.

Prima lucrare din cele trei este o epistolă a Mitropolitului Simeon al Evhaitelor destinată unui anume „Ioan monahul și zăvorâțul” (Ἰωάννην μοναχόν ἔγκλειστον)². Despre acest Simeon, Mitropolit

¹ Cf. A. Rigo, *Mistici bizantini*, Einaudi, 2008, p. XXIX.

² Pentru traducerea românească folosim ediția lui K. Mitsakis, „Symeon Metropolitan of Euchaita and the Byzantine Ascetic Ideals in the Eleventh Century”, *Βυζαντινά*, 2, 1970, pp. 301-334.

al Evhaitelor, se știe foarte puține lucruri, în orice caz, în afară de câteva referințe lapidare, aproape nimic în comparație cu Ioan al Evhaitelor, supranumit Mavropous, cel care a consacrat în istoria bizantină tronul acestei mici eparhii din Asia Mică³. Ioan Mavropous a fost unul din cei mai importanți intelectuali bizantini ai secolului al XI-lea, profesor în Constantinopol, teolog, poet, imnograf și orator⁴,

³ Orașul Evhaita era localizat în Pont, în vestul Amasiei. Astăzi se află aici un sat numit Avkat, pe teritoriul Turciei. Urmele istorice se întind aici din neolitic, trecând apoi prin perioada hittită, elenistică, romană, bizantină și otomană. În perioada romană și bizantină a fost un important centru strategic. Recent, începând din 2006, situl a fost investigat geologic și arheologic, într-un amplu proiect interdisciplinar condus de bizantinologul John Haldon de la Universitatea Princeton. Despre Evhaita a se vedea și articolul mai vechi al lui R. Janin, „Euchaïtes”, *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique*, XV, pp. 1311-1313.

⁴ A se vedea A. Karpozilos, *Συμβολή στή μελέτη τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰωάννη Μαυρόποδος*, Ioannina, 1982, dar și articolele de sinteză A. Kazhdan, „Mauroπους, John” în A. Kazhdan (ed.), *The Oxford Dictionary of Byzantium*, 1991, p. 1319 și D. Stiernon, „Jean Mauroπους”, în *Dictionnaire de spiritualité ascétique et mystique*, tome VIII, Beauchesne, Paris, pp. 624-626. Multe din datele biografice ale lui Mavropous sunt încă subiect de dispută între bizantinologi.

mentor și model, printre alții, al lui Mihail Psellos⁵. Numele său mai este legat însă și de instituirea, începând din timpul său, a sărbătorii liturgice a Sfinților Trei Ierarhi la data de 30 ianuarie⁶.

Datorită lucrărilor foarte puține atribuite lui Simeon al Evhaitelor și a referințelor foarte sumare, însăși localizarea sa cronologică a fost destul de dificilă. K. Mitsakis, editorul singurei opere certe a lui Simeon, *Epistola către Ioan*, considera, pe baza analizei codicelui *Meteorensis* gr. 548, copiat la Mănăstirea Chora în Constantinopol în 1088/9, că a ajuns Mitropolit în Evhaita după retragerea lui Ioan Mavropous (survenită în jurul anului 1075), foarte posibil aflându-se pe acest tron episcopal între anii 1081 (cel mai devreme) și 1092 (cel mai târziu)⁷. Ipoteza lui Mitsakis

⁵ La retragerea dascălului său de pe tronul de Mitropolit al Evhaitelor, survenită pare-se în 1075, sau poate tocmai pentru a preîntâmpina aceasta (cf. A. Karpozilos, *Συμβολή στη μελέτη τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰωάννη Μαυρόποδος*, p. 47), Psellos i-a alcătuit un lung encomion. Moartea lui Mavropous a survenit la Constantinopol undeva între anii 1081 și 1089.

⁶ Cf. PG 29, 390-393. A se vedea P. E. Lamerand, „La fête des trois Hiérarques dans l'Église Grecque”, *Bessarione*, 4, 1898-1899, pp. 164-176, dar și E. Braniște, „Sfinții Trei Ierarhi în cultul creștin”, *Biserica Ortodoxă Română*, 1958, nr. 1-2, pp. 171-193.

⁷ K. Mitsakis, *op. cit.*, p. 307.

era susținută și de localizarea foarte vagă de către H.G. Beck⁸ a Mitropolitului Simeon la începutul secolului al XII-lea, bazat în special pe faptul că Petru Damaschinul a cunoscut în același secol opera Mitropolitului Simeon. Într-adevăr, în ultimul dintre *Cuvintele după alfabet* ale Sfântului Petru Damaschinul există mențiunea: „Dacă are vreun povățuitor văzut, e dator să întrebe la tot lucrul și să primească prin urechi răspunsul și să plinească cu lucrul cele spuse. Iar dacă nu are vreunul, Îl are, după Euchait, pe Hristos, și e dator să-L întrebe prin rugăciune din inimă pe El și să nădăjduiască cu credință răspunsul prin lucru și prin cuvânt”⁹.

Există însă o altă referință din epocă la Simeon, mai precis o scrisoare al cărei destinatar este¹⁰, avându-l ca autor pe magistrul Nichifor Ouranos, discipol al Sfântului Simeon Metafrastul, ajuns guvernator al Antiohiei în timpul Împăratului Vasile al II-lea

⁸ H.G. Beck, *Kirche und Theologische Literatur im Byzantinischen Reich*, München, 1959, p. 643.

⁹ Petru Damaschinul, *Λόγοι κατ' ἀλφαβῆτον*, Ω, în *Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν συνεργανισθεῖσα παρὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν*, t. Γ, Atena, 1959, p. 160 [FR 5, 1976, p. 260].

¹⁰ Cf. J. Darrouzès, *Epistoliers byzantins du Xe siècle*, Paris, 1960 (Archives de l' Orient chrétien, 6), p. 239, nota 15.

(976-1025)¹¹. Acest fapt l-a condus pe A. Rigo la ipoteza că datarea lui Mitsakis a fost greșită, Mitropolitul Simeon fiind mai degrabă predecesor al lui Mavropous decât succesorul său¹².

Epistola aceasta este singura operă literară certă păstrată de la Simeon al Evhaitelor. Cu siguranță au mai fost și altele, pentru că se referă la ele: „Neavând nici o rămășiță de virtute, ci spumegând de răni și de patimi scriu și îi povățuiesc pe cei care cu harul lui Dumnezeu împlinesc toată virtutea și cunoștința” (*Epistola către Ioan*, 19). Alte două lucrări care i-au fost atribuite nu sunt însă autentice: una este un fragment din aceeași scrisoare, iar alta este un extras din opera Sfântului Petru Damaschinul.

Epistola către Ioan s-a bucurat de popularitate în lumea bizantină, dovadă manuscrisele destul de numeroase păstrate până astăzi. K. Mitsakis¹³ enumeră

¹¹ Nichifor Ouranos a rămas cunoscut mai ales printr-o *Taktika* și prin câteva texte hagiografice, între care cel mai cunoscut este metafraza (BHG 1689) sa la *Viața Sfântului Simeon cel Tânăr, Stâlpnicul din Muntele Minunat* (BHG 1690). Versiunea sa a fost editată ca *Vita Symeonis stylitae iunioris in monte Mirabili* în *Acta Sanctorum*, Maii, V (3rd edition, Paris, Rome, 1868), 310-397 și în PG 86, 2987-3216. A se vedea și E. McGeer, „Ouranos, Nikephoros”, *Oxford Dictionary of Byzantium*, t. III, 1991, pp. 1544-1545.

¹² Cf. A. Rigo, *Mistici bizantini*, Einaudi, 2008, p. 145.

¹³ K. Mitsakis, *op. cit.*, p. 314.

11 codici din care folosește efectiv doar doi pentru ediția sa, iar A. Rigo aduce în atenție alți doi (*Vaticanus gr. 730* și *Vaticanus gr. 737*) pe care-i folosește în revizuirea textului publicat de Mitsakis și traducerea italiană¹⁴. O traducere slavonă mai veche a realizat starețul Paisie de la Neamț, fiind publicată după moartea sa la Moscova în 1849, într-o colecție de texte ascetice¹⁵, iar A. Dunaev a publicat recent o traducere rusă¹⁶.

Epistola lui Simeon al Evhaitelor analizează mai întâi nașterea virtuților prin buna folosire a celor trei puteri sufletești, înțelese potrivit cu psihologia clasică care poate fi urmărită în timp până la Platon. Analizează și patimile care se pot naște din reaua folosire a acestora. Cuprinde apoi recomandări foarte precise pentru corespondentul său, care era îndrumător duhovnicesc nu doar pentru monahi, ci și pentru mulți laici, bărbați și femei care-i cereau sfatul. Îl învață să nu-și risipească timpul inutil în multa vorbărie, proprie mirenilor, să-și pună o limită de doar patru zile în care să comunice cu cei care-i cer sfatul, iar trei zile să le dedice integral izolării și isihiei personale.

¹⁴ A. Rigo, *Mistici bizantini*, p. 146. Traducerea italiană se găsește la pp. 147-157.

¹⁵ *Восторгнутые класы в пищу души, то есть несколько переводов из святых отцов старца Паисия Величковского*, Moscova, 1849 (reed. Moscova, 2000), pp. 205-218.

¹⁶ A.G. Dunaev (ed.), *Византийские исихастские тексты*, Moscova, 2011, pp. 118-130.

cu ceilalți membri ai comunității, dar și în raport cu cei din afara mănăstirii, cu care trebuie să aibă contacte minime. Dă indicații precise pentru modul în care să se facă rânduiala la chilie, meditația și privegherea de noapte, cum să se facă mărturisirea păcatelor și a gândurilor.

Cele trei lucrări publicate în volumul de față, prin conținutul și mesajul lor vin să întregească seria traducerilor în limba română a textelor ascetice bizantine, fiind de mare ajutor mai ales celor care și astăzi se silesc să pună în practică adevărurile veșnice ale vieții în Hristos și caută calea împărătească a dumnezeieștilor virtuți.

Pr. Dragoș Bahrim

Simeon, Mitropolitul Evhaitelor

Epistola lui Simeon, Mitropolitul Evhaitelor către Ioan monahul și zăvorâtul*

1. Am primit, părinte duhovnicesc, această scrisoare a ta iubitoare de Dumnezeu și am primit smerenia ta cea după Dumnezeu, fiindcă de la mine, care nu am nimic bun, nu te-ai învrednicit să auzi vreun cuvânt de folos. Dar eu, dacă nu mă temeam de pedeapsa pentru neascultare, poate că nu te-aș fi ascultat, chiar dacă știam că cel ce nu face și nu învață cel mai mic se va chema, ca un fățarnic, de către cei ce se nevoiesc să dobândească Împărăția cerurilor¹. Dar fiindcă și ascultarea însăși nu este fără plată și fiindcă multă este și credința ta², îndrăznind la ea și la rugăciunea ta, voi scrie, așa cum mi-ai poruncit, atât cât voi putea și cât voi fi luminat de ele.

* Traducere după textul grec editat de K. Mitsakis, „Simeon Metropolitan of Euchaita and the Byzantine Ascetic Ideals in the Eleventh Century”, *Βυζαντινά*, 2, 1970, pp. 319-332.

¹ Cf. Mt. 5, 19.

² Cf. Mt. 15, 28.

2. Trei părți spun părinții că are sufletul nostru rațional³, mintea, pe care o mai numesc și parte cugetătoare, partea mândrie și partea poftitoare. În acestea trei există virtuțile în chip natural, iar patimile se nasc din lipsa virtuților. Virtuțile părții cugetătoare sunt credința dreaptă, cunoștința, înțelepciunea, smerenia și faptul de a se mișca și a se purta pururea înaintea lui Dumnezeu prin cugete bune și gânduri curate și vederi convenite lui Dumnezeu. Iar patimile acestei părți sunt necredința, ignoranța, prostia, uitarea, slava deșartă, mândria, înșelarea cugetelor și cele asemenea acestora. Virtuțile părții poftitoare sunt înfrânarea, întoarcerea de la toate cele stricăcioase, precum mâncărurile, banii, câștigurile, slavă trecătoare, și faptul de a-și îndrepta cineva tot dorul său spre Dumnezeu și a tinde către El toată dorirea lui. Iar patimile acestei

³ Sufletul are o structură tripartită. Originea acestei distincții este platonice, însă este pe larg utilizată în literatura patristică. Corespondența strictă de aici între puterile sufletului și virtuți, respectiv patimi, pare inspirată de Sfântul Efreem Sirul, *De virtutibus et passionibus*, în *Sancti Ephraem Syri Opera Omnia*, ed. J. S. Assemani, Romae, 1746, t. 3, p. 428 dar și de Pseudo-Atanasie cel Mare, *Ad quemdam Politicum syntagma utilissimum*, PG 28, 1397AB. Antonio Rigo, *Mistici bizantini*, Einaudi, 2008, pp. 147-148, socotește că acest ultim text aparține de fapt lui Ștefan, Mitropolitul Nicomidiei, binecunoscutul adversar al Sfântului Simeon Noul Teolog.

părți sunt neînfrânarea, faptul de a iubi lumea și cele din ea, de a-și întina cu acestea ceea ce este mai de preț în suflet, și a prefera cele trecătoare și pieritoare marii slave a lui Dumnezeu și a bunătăților Aceluia. Iar patimile părții mânioase sunt mânia, urgia, amărăciunea, ținerea de minte a răului, pizma, clevetirea, uciderea și cele asemenea, iar virtuțile acestei părți sunt blândețea, bărbăția, îndelunga răbdare, reaua pătimire, mila, dragostea, bunătatea.

3. Pentru aceste patimi și virtuți au loc fie lepădări, fie supuneri. Din pricina acestor patimi ne supunem mărturisirilor, nevoițelor, însingurărilor și oricărei osteneli trupești, oricărui post și privegheri și relei pătimiri, pentru ca să lepădăm din suflet patimile, ca pe niște spini și mă răcini și neghine, iar virtuțile, ca pe sămânța cea bună, să le semănăm și să le cultivăm în noi. Și cel care poate, prin împreună-lucrarea și prin harul de sus, pe de o parte, să-și alunge din suflet patima, iar pe de alta, să-și însușească virtutea, acesta este fericit atât în veacul acesta, cât și în cel viitor. Iar cel ce vrea, dar nu poate, fie din trândăvie, fie din nepăsare, fie pentru că nu știe cum trebuie lucrat binele, unul ca acesta este cu totul nenorocit – precum sunt eu, iubitorul de plăceri –, înșelat fiind prin plăcere, batjocorit prin pizmă și prin slavă deșartă și omorât prin ținerea de minte a răului. De aceea și Hristos a poruncit celor ce vor să-I urmeze

Cuprins

Introducere	5
Simeon Mitropolitul Evhaitelor <i>Epistola lui Simeon, Mitropolitul Evhaitelor</i> <i>către Ioan monahul și zăvorâtul</i>	19
Ioan Pustnicul <i>Epistolă către un egumen care a cerut de la el</i> <i>să-i trimită un canon de duhovnicească învățătură,</i> <i>spre folosul lui și al fraților celor împreună cu el</i>	45
Vasile Maleinos <i>Al lui Vasile monahul,</i> <i>preot și egumen al Lavrei Maleinos,</i> <i>Cuvânt despre tipicul ascetic</i>	67